

K české interpunkci

Věra Dvořáková, Jiří Franěk

Tato kapitola z diplomové práce Věry Dvořákové, rozené Fraňkové, vznikla na základě vypsání diplomového úkolu. Opírala se o vlastní předběžné studium diplomantky i o speciálně k tomu účelu pořizenou excerpici, jakož i o excerpici, některá pozorování a názory, které nasbíral během dlouholeté redakční práce, zvláště s překlady z ruštiny, J. Franěk. V další práci na tématu zatím pokračuje J. Franěk, který o něm také několikrát přednášel. Smysl práce je velmi praktický a konkrétní, snaží se ukázat, že i interpunkci je třeba "překládat", a poukázat na to, že zvláště při překládání z ruštiny se zcela mechanicky přenášejí ruské zvyklosti do češtiny.

Po přednášce v Kruhu přátel českého jazyka byl spoluautor této práce vyzván, aby ji uveřejnil. Tomu bylo těžko vyhovět, nakonec byla v Oběžníku Kruhu uveřejněna první kapitola s nadějí, že i ostatní kapitoly budou postupně nějakým způsobem zveřejněny. Práce má tyto kapitoly: O interpunkci obecně, česká interpunkce /kterou zde otiskujeme/, ruská interpunkce, srovnání české a ruské interpunkce v obecném plánu, porovnání excerpovaného materiálu ruského a jeho českých překladů. A pochopitelně závěr.

Jako motto k celé práci je umístěna Morgensternova báseň Im Reich der Interpunktionen. V Oběžníku je uvedeno původní znění i volný a asi neumělý překlad J. Franěka, který se zde neskromně opakuje:

V naší říši interpunkce
tečka spolu s čárkou truceje.

Z třídních pozic napadnout chce
středníka, jenž vykořisťuje.

Semikolón, cizák, zval se -
nuže, všichni proti cizákům!

Vykřičník hned divě hnál se
založit Svaz proti středňákům,

krutý, krvelačný. Krátce
zvaný Antisemikolón-svaz!

Závorky se tváří sladce...
a už staví šibeniční hráz.

Kdežto s úklonou a díky
vzdálily se otazníky,
minusy, šup! a hned na kliky
pověsily všechny středníky.

Zas už rozběsnil se vášní vír -
bude z toho válka nebo mír?

Že by čárka za pomlkou
raděj ve středník se vtělila?

Pak je dohromady ztlukou -
poslední jim chvíle odbila.

Jenže co nám středník nepřecká,
zachrání nám dvojtečka.

Neplačte a nedělejte křik.
Mocný pan generál vykřičník

propaguje nové akce
/rozum jenom tíše zalká/,

štráduje si, jak si zachce,
tečka, čárka, tečka, čárka.

Ve vlastním úvodu se pak hovoří o přeceňování interpunkce, zvláště v teoriích německých a ruských. Připomíná se, že interpunkce je nejinternacionálnější jev pravopisu. Je stará jako hláskové písmo, ale za jejího zákonodárce se považuje Aristofanes z Byzantia /257-180/. Ve středověku byla téměř zapomenuta, obnovila se až s vynálezem knihtisku, za jejího zákonodárce se považuje "učený benátský knihtiskař M e n u c i u s ". Ten dosavadní tři základní značky /tečka nahoře, uprostřed a dole na řádku/ rozmnožil a zavedl jim pevný řád. Otazník se původně psal \textcircled{Q} , tj. první a poslední písmeno latinského slova questio /otázka/. Vykřičník se psal \textcircled{I} , což je latinské citoslovce io. Tři tečky vznikly ve stol. 18. Závorky jsou ze století minulého. Další znaménka se neujala /např. zvláštní bod, tečka, na znamení ironie/. Apollinaire je prý první, kdo začal s anulováním interpunkce v poezii.

Jednotná definice interpunkce, ba ani názor na podstatu interpunkce, neexistují. Nejstarší je přesvědčení, že interpunkce je grafickým protějškem výslovnosti a intonace /přestávek, modality hlasu apod./. Novější názor spojuje interpunkci se syntaxí. Jiné názory vidí v interpunkci zdůrazňování /spojování nebo rozlišování/ řečových /slovních i syntaktických/ celků, Trávníček v nich vidí diakritická znaménka větná. Nejnověji je dělí J. V. Bečka na znaménka rozdělovací /tečka, čárka/ a rozlišovací /vykřičník, otazník/.

Nám se jeví interpunkce svébytnou kategorií umožňující lepší orientaci v textu /jak zní některé z nejstarších definic/, přičemž má jak aspekty fonetické, tak syntaktické, sémantické atd.

Interpunkcí se obírají mluvnice všech jazyků; věnují jí málo místa /Francouzi minimum/; hodně místa jí věnují Němci, u Rusů vznikly mnohasetstránkové práce, avšak neexistence byť minimálních rejstříků vůbec neumožňuje s těmito knihami pracovat /týká se zvláště knihy Šapirovy/. Ruskou interpunkcí kodifikují "Pravila", českou "Pravidla", ke kterým se ještě vrátíme.

Ščerba rozeznává dva typy interpunkce, typ francouzský /např. málo čárek, ty však nuancují větu/ a typ německý, kam patří ruština i čeština /formální a časté užití čárek/. Ščerba asi první poukázal na to, co se dnes často pod různými názvy zdůrazňuje, na sémantickou úlohu interpunkce. Nám se zdá v tomto směru nejzřetelnější příklad českého jazykovědce Sedláčka:

Tatínek spí, klidně a tiše.

Tatínek spí klidně a tiše.

/První věta odpovídá na otázku, co dělá tatínek, druhá, jak tatínek spí./

Proti Ščerbovým názorům na typy interpunkce jsme postavili názor vlastní. Rozeznáváme jazyky s interpunkcí závaznou a volnou. Nejvolnější interpunkci mají Italové, Francouzi jí věnují velmi malou pozornost, Němci se snaží nalézt pro ni velmi přesná pravidla /Düden/, v Rusku zavádí Šapirova škola své úvahy o interpunkci do absurdní krajnosti. Čeština má interpunkci závaznější než např. franština, volnější než němčina a ruština.

Potud naše úvodní kapitola.

Česká interpunkce nemá žádnou obsáhlou monografii, jako např. interpunkce ruská, není tak detailně propracovaná jako interpunkce německá.

Přesto úplná bibliografie prací o interpunkci by byla nesmírně bohatá, protože se o ní zmiňují prakticky všechny mluvnické, v jazykovědných časopisech je mnoho příspěvků na toto téma, interpunkci se věnuje někdy až přespríliš škola, nejrůznější příručky¹, knihy praktických rad, velká část dotazů jazykových a pravopisných poraden se týká interpunkce.

Nebyla-li dosud vypracována teorie české interpunkce /což nepovažujeme za závađu/, máme jako jiné jazyky závaznou a oficiální normu interpunkce. Je dána Pravidly českého pravopisu, komentář k nim tvoří kniha Píšeme podle nových Pravidel. Okrajově zasahují do otázek interpunkce i tyto publikace:

Editor a text, Československý spisovatel, Praha 1971, s. 137-145.

Pravidla pro vydávání novodobých historických pramenů, Studie ČSAV č. 12, Academia, Praha 1978 /srovnej Archivní časopis, 1957, č. 2 a Československý časopis historický, 1974, č. 3/.

Pravidla jmenného katalogu, 2 opr. vyd., SPN, Praha 1969, s. 220-221, 223.

Dále čtyři Československé státní normy /01 0196; 01 0197; 01 6910; 88 0220/ a jedna oborová norma /88 2503/.

Na Pravidla se odvolávají učebnice pro školy všech stupňů, i vysokoškolské, některé doplňkové učební knihy /sbírky diktátů apod./, ale i Šmilauerova Nauka o českém jazyku. Některé z těchto knih jsou natolik propojeny s Pravidly, že jich lze užívat jen současně s nimi.

Historie českého pravopisu, a tím i interpunkce, je ovšem delší než historie Pravidel. Nicméně nová doba je historií Pravidel určena téměř beze zbytku. Většinou se probírají Pravidla od jejich prvního vydání Janem Gebaurem v roce 1902 /Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví/. Vladimír Šmilauer jde podstatně dál do minulosti², k roku 1886. My jsme však toho názoru, že moderní Pravidla začínají ještě dříve.

Už v době předbřeznové vyšla, psána švabachem a obrozeneckým pravopisem, Pravidla českého pravopisu, praktickými příklady vysvětlená, pro učitele českých škol, zvláště pro kandidáty auřadu učitelského. V Praze, 1847. V cys. král. skladu normálnjch školnjch knih w Jesuitské ulici č jsl. 190-1. Brožurka má 64 stran. Tato kniha vyšla znovu v letech 1853 a 1854, psaná již dnešním způsobem. Přestože jde o pravidla ještě dosti primitivní a někde zaměňující gramatiku s pravopisem, svou podstatou vyhovují již našim představám o Pravidlech a jsou i kodifikací zcela oficiální. Interpunkci se v nich věnuje dostatečně místa. Na str. 54 je oddíl Dělidla, mezi něž anonymní autor příručky řadí: čárku, středník, dvojtečku, tečku, znamení otázky, vykřičník, zápornky, uvozovku, rozejímku / - /, citování ^x, +, 1/, 2/. /V dalších dvou vydáních se tato znaménka nazývají "znaménka poznamenání"./ Tato závěrečná část "Pravidel" začíná rozvážným: "Rozděluj náležitě, co píšeš." Po rozdělování slov přichází druhý oddíl, který v prvním vydání se ještě jmenuje Rozdělování sad, v druhém a třetím již Rozdělování vět. Teoretické zdůvodnění interpunkce zní takto: "Činíváme v mluvení, jak toho smysl naší řeči žádá, brzy kratší, brzy delší přestávky, někde hlasu povyšujeme, jinde ^{ho} ubíráme nebo přidáváme. Takovéto rozdíly musíme činit i ve psaní, a znaménka, jichž k tomu bráváme, jmenujeme d ě l i d - l a " /s. 53/.

Za další etapu považuje prof. Šmilauer v zmíněné už stati Pravopisný ukazatel z r. 1886. Vydali jej F. Bílý a Jul. Roth z pozůstalosti Jos. Wenzla. Publikaci se nám nepodařilo dočkat do ruky, Šmilauer se o interpunkci nezmiňuje. Slovník Vymazalův a Flajšhanzův nepovažuje Šmilauer za Pravidla pro jejich soukromý charakter. Následují tedy už "regulérní" Pravidla z r. 1902, která vyšla pozměněna v letech 1904, 1913, 1917, 1919, 1921, 1924, mezitím nezměněné otisky předchozích Pravidel 1910 a 1926. Nejdůležitější z nich jsou Pravidla z r. 1913, jejichž celý titul zní Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů. Mají podrobný oddíl věnovaný interpunkci, je jej možno i dnes beze zbytku akceptovat.

Pokud se nám podařilo zjistit, vyšla další Pravidla již bez jména Gebauerova v letech 1941, 1943, 1946, 1948. Nová Pravidla z roku 1957 jsou označena jako vydání první. Vycházejí jako Pravidla českého pravopisu - bez jakéhokoliv podtitulu a bez jednotlivých tvarů; a časově skoro zároveň s některými tvary, které dělají obtíže, jako Pravidla českého pravopisu, školní vydání. V jejich čele postupně stáli Havránek, Trávníček a Bělič. V roce 1981 vyšlo 11. vydání těchto Pravidel. Dochází v nich ke změnám, ale ne podstatným. Interpunkce se nemění vůbec.

Spíše jen jako zajímavost dodejme, že nejstarší slovenská Pravidla, která jsme našli v Praze, jsou z roku 1919 a nesou titul Pravidlá slovenského pravopisu pre školskú a domácu potrebu. Dlá najnovšej a vyzkúsenej metody sost. učbár slovenčiny v Martine. Vydal je J. Gašparík v Turčianském sv. Martine a mají 32 strany.

Velkou úpravu Pravidel z roku 1957 můžeme nazývat reformou, i když se autoři tomuto termínu - dost odůvodněně - vysloveně brání. Byla vyvolána demokratizací jazyka.

Je známo, že za základ nové češtiny byl v obrození vzat jazyk Bible kralické a veleslavínská čeština, ale že se mluvená čeština od století 16. a 17. až na práh století 19. značně vyvinula, takže se spisovný jazyk od hovorového značně lišil. A tak můžeme vývoj spisovného jazyka sledovat i z hlediska jeho postupného sblížení s jazykem mluveným. Už v obrození došlo k některým reformám, zvláště pravopisným, velkou zásluhu na demokratizaci jazyka měli spisovatelé, v druhé polovině 19. století zvláště Neruda, ve století dvacátém Karel Čapek. Další, a radikální krok nastal po roce 1945. V literatuře se - i pod vlivem některých západních literatur - zcela běžně používá hovorového jazyka /Hrabal/, ten proniká i do poezie, na jeviště, do filmu a televize. Zároveň vstoupili do života politického lidé s nedostatečným předchozím vzděláním, vnikly instituce, kde se zúčastnili, anebo měli zúčastnit jejího života všichni pracovníci /ROH/. Rozhlas i televize připravují stále ještě interviewy, kde v zájmu autenticity je péče o jazyk někdy i záměrně zanedbávána. Spisovný jazyk má přestat být věcí dlouhodobého učení a má se stát lehce zvládnutelným vlastnictvím co nejširších vrstev.

Proto je třeba radikálního zjednodušení jak v morfologii, tak v tvorbě slov a syntaxi, zvláště pak v pravopise. V pravopise je zřetelná snaha sblížit psanou a vyslovovanou podobu i u slov cizích a bez ohledu na původ slova /filozofie, ač pochází od slova "sofia"/, rozkolísává se norma podle přání pisatele, takže existují dvě, někdy i více dublet. Tak se neodmítají už slova jako autoopravna, minisukně, jsou přípustné tvary sěču, peču, česati má v první osobě povoleny dokonce tvary tři: češu, češi i česám.

Tato demokratizace se nejméně dotkla interpunkce. Snad proto, že se interpunkce neopírá o žádnou teorii, a snad ta-

ké proto, že česká interpunkce nechává už tradičně velmi mnoho místa i n d i v i d u á l n í m u c h á p á n í pisatele.

Zarážející je spíše opačná tendence, kterou lze pozorovat právě u primitivních původců písemného projevu. Čím méně znají skutečný jazyk a jeho problematiku, tím více volají po jednoduchých a vždy platných interpunkčních pravidlech. /"Jsem Čech, mluvit umím, ale s těma vymyšlenostma mi dejte pokoj!"/ Pokud mají tito lidé určitou pravomoc, vyžadují povinně pravopisné a zvláště interpunkční nehoráznosti!

Ve vývoji interpunkce je v poslední době dost zřetelná snaha po omezení čárek, anebo alespoň o ještě větší jejich uvolnění. V případech, kde byla dříve čárka nutná, je dnes jen možná, a je tendence ji vůbec vypouštět /např. možná, že x možná že; při hromadění spojek: že, ač.. x že ač; ... neboť, jestliže... x neboť jestliže...; rovněž krátká vložená slova, ovšem, myslím, se dnes píše bez čárek, atd./. Naopak přibylo čárek za vedlejšími větami, které se dnes oddělují čárkami z obou stran; takže se dnes velmi často potkáváme s čárkou před "a", jestliže následuje za jakoukoliv větou vedlejší. Zpřísňují se pravidla o volném a těsném přístavku, ač není tak zcela jisté, zda se v praxi vůbec dodržují.

Od roku 1847 nepodřizují česká Pravidla interpunkci žádným vyšším kategoriím, neřadí znaménka ani podle hledisek syntaktických, ani podle rytmicko-intonačních, ani podle sémantických, neberou zřetel /s výjimkou spojovníku/ na žádné třídění interpunkčních znamének, jak jsme o tom mluvili v kapitole předchozí.

Pravidla považují jednotlivá znaménka za dostatečně "svéprávnou" kategorií a postupují od znaménka ke znaménku,

a teprve v paragrafech věnovaných jednotlivým znaménkům nacházejí další body, pododdíly, podkapitoly podle kritérií někdy syntaktických /např. u čárky/, jindy melodických /vykřičník, otazník/, někdy i kontextových, i když tohoto Sedláčkova termínu nepoužívají.

Je to zatím jediný systém, který se ukázal s m y s - l u p l n ý m a prakticky p o u ž i t e l n ý m . V normativních příručkách tak postupují jak lingvisté ruští, tak třeba němečtí či francouzští.

Pravidla rozeznávají j e d e n á c t znamének, jsou to: tečka, čárka, dvojtečka, středník, otazník, vykřičník, uvozovky, pomlčka, tři tečky, závorky a odsuvník.

Podle Pravidel je tedy tečka jediným znaménkem, ať jde o tečku za větou /dnes máme krásný den./, nebo o tečku za zkratkou či řadovou číslicí /1 = jedna; 1. = první/, kde jde o význam sémantický. Na jedné úrovni je čárka, která odpovídá nejvíc syntaktickému členění věty, jako odsuvník, který označuje jevy morfologické /pad' = padl/.

Spojovník, zvaný též spojovací čárka /česko-německý, pracuje-li, Landová-Štychová/, anebo podle mezinárodního "divis"³ též rozdělovník, dělicí čárka /do-mlu-vi-ti/ uvádějí Pravidla v kapitole Hranice slov v písmu. Pro nás je však jednodušší považovat i spojovník za interpunkční znaménko, v závěrečných kapitolách na něj často narazíme, souvisí úzce s pomlčkou.

Pravidla také nepřihlížejí k tomu, nač upozorňuje Trávníček, že některá znaménka se blíží slovu, anebo je nahrazují /... ; - na konci věty/. Pravidla rovněž neznají rozdělení znamének na jednoduchá a párová /závorky, pomlky, uvozovky, některé čárky/.

Interpunkci lze doplnit ještě některými značkami. Pravidla z roku 1847 uváděla jako desáté znaménko "citování":

"Toto znaménko stavíme, chceme-li beze všeho překážení k některému v textu slovu nějaké poznamenání přiložiti. K tomu máme x/, +/, l/, 2/ a písmeny jinojazyčné" /s. 60/. Dodejme, že užívaných znamének citování je ještě více, malá abeceda a kombinace hvězdiček s křížky, čísel s malou latinskou abecedou apod. Rovněž se liší znaménka citování použitím nebo nepoužitím polozávorky za vlastním znaménkem. K interpunkci se tato znaménka blíží tím, že vlastně uvozují vloženou větu, slovo, výraz. Mají tedy blízko k závorce či pomlčkám.

Spornější už je hvězdička či více hvězdiček buď samotných nebo za začátečním písmenem jména. "Viz v papírech pana Povondry silně pornografickou brožurku, která prý byla otištěna z policejních raportů v B^{xxx}."4 Mohli bychom uvést mnoho názvů romantických básní typu "Věnováno^{xxx}". Ve francouzských gramatikách se toto znaménko nazývá "slovní náhrada", Trávníček mluví v obdobných případech o "slovním znaku". Avšak toto znaménko u nás pojmenování nemá. Nebylo by těžké je vymyslet: hvězdička v platnosti vlastního jména, zájmenová nebo jmenovací hvězdička, jmenovka, zájmenice, entita /podle "pan N"/. Docela by nám vyhovoval termín "zájmenovka". Problém gě však v tom, že toto znaménko přechází zřetelně ke zkratce, nebo spíše zkratkové značce: B^{xxx}, pak jen první písmeno jména /pověstný Kafkúv K./, či záměna písmenem X, Y nebo N.

x - x

Z norem, o kterých jsme mluvili, zasahuje nejvíc do interpunkce Oborová norma 88 2503 Základní pravidla sazby. Interpunkci se blíží anebo do ní zasahují tyto případy:

1. Zkrácené psaní zprvé, zadruhé, zatřetí. Podle normy vždy jen 1. 2. 3. Nikdy takto 1/ 2/ 3/ nebo 1./ 2./ 3./,

naproti tomu vždy jen a/ b/ c/ anebo aa/ atd., ale zase naopak při použití velkých písmen jen A. B. C.

2. Tečka u číslic. V celých číslicích se na rozdíl od dřívějšíka nepíše nikdy ani tečka, ani čárka. Dříve 1,200.000, dnes jen 1 200 000. Číslice do 9999 se píší dohromady, tedy nikoliv 9 999, tím méně 9.999. Mezera začíná až číslem 10 000. Je už zcela běžné, že se nepíše desetinná tečka, ale čárka: 16,30. Stejně tak se píše 16,30 hod., což znamená ovšem šestnáct hodin, třicet minut.⁵

Rovněž při počítání peněz je normou pevně stanoveno užívání teček a pomlk. Jsou to tyto případy: 178 Kčs. Kčs 178,-. 178,60 Kčs i Kčs 178,60. Z hlediska normy je považováno za chybné 178,- Kčs. Stejně tak 178.60 Kčs.

3. Mnohé gramatiky se dosud brání typu "dvou- až tříposchoďové domy". Norma jej bere na vědomí, ale píše jej právě jen tímto způsobem, tedy "dvoua až tříposchoďový..." Tedy nikoliv "dvou až tříposchoďový", ani "dvou - až tříposchoďový".

4. Norma stanoví přesně, jak se píší tři tečky. Podobně jako spojovník v předchozím případě bez mezery za posledním slovem, musí být skutečně tři tečky a teprve za nimi eventuální další znaménko, a konečně teprve za třemi tečkami, popřípadě za znaménkem mezera: "Čím vyšší bude úroveň..., tím vyšší bude výsledek...!"

5. Nejsložitější je norma v užívání spojovníku a pomlky. Zprvé jejich blízkost znovu zařazuje spojovník mezi rozdělovací znaménka. Pravidla zde znají jen dvě znaménka: spojovník a pomlčka. Norma zná vlastně čtyři: spojovník, spojovník a za ním mezera, pomlka bez mezer, pomlka s mezerami. Bečka, jak vzápětí ukážeme, k tomu přidává vlastně další znaménko, spojovník s mezerami po obou stranách. Podle další normy, státní norma 88 0220, Úprava rukopisů pro sazbu, lišíme na

stroji spojovník od pomlky tak, že spojovník píšeme jednou čárkou, pomlčku dvěma: Česko-německý slovník.

Norma předepisuje spojovník stejně jako Pravidla v §§ 164-179. Rozdíl je jen v tom, že Pravidla celkem liberálně říkají: "Jestliže rozdělujeme části slova nebo výrazů, mezi nimiž píšeme spojovník, do dvou řádků, psáváme spojovník na konci řádku i na začátku řádku následujícího." Z toho tedy vyplývá, že si píšící s tímto problémem příliš hlavu dělat nemusí. Takže Čapek-Chod lze jistě rozdělit Čapek-Chod, protože nikoho asi nenapadne, že to znamená ČapekChod. Norma je zde však naprosto striktní a vyžaduje povinně znaménka dvě: Čapek-Chod.

Norma dělá rozdíl mezi jménem sestávajícím ze dvou slov a mezi dvěma jmény autorskými. Tedy na jedné straně právě Čapek-Chod, na druhé Havránek -- Jedlička: Mluvnice. V prvním případě spojovník, ve druhém pomlka s mezerami. Pravidla naproti tomu v § 164 uvádějí Havránkova-Jedličkova Česká mluvnice. Pomlčku považují Pravidla jen za záležitost větnou a není v nich uveden jediný případ, kde by pomlčka fungovala mezi větnými členy. Situaci ještě zkomplikoval J. V. Bečka, který na s. 99 cit. díla vlastně zavádí další znaménko, divis s mezerami po obou stranách: B. Šalomon - K. Kuchař, Školní atlas zeměpisný. /Naproti tomu v otázce divisu na počátku řádku je jasně na straně Pravidel: "Je to úzus dosti neobvyklý psát divis na začátku řádku, ale žádá-li to jasnost výrazu, je možné jej připustit" - l.c./

Podle normy píšeme spojovník v případech: Praha 1-Staré Město; Frýdek-Místek. /Případ Brandýs nad Orlicí-Mladá Boleslav, kde bychom analogicky k Havránek -- Jedlička mohli čekat pomlčku, není uveden./

Probrali jsme tedy spojovník, v případech tu- i cizo-

zemský spojovník s mezerou, na příkladě, který uvádí Bečka, spojovník obklopený mezerami.

Podobně je tomu s pomlčkou, zde jsou však jen dvě možnosti: Pomlčku bez mezer, tiskárensky často zvanou "pauza press", píšeme v případech jako Závod Praha--Karlovy Vary; Utkání Sparta--Slavie.

Ještě podotkneme, že norma v těchto případech nedovoluje psát pomlčku nebo spojovník, když se první výraz dostane na konec řádku, na řádku dalším, ale vyžaduje zde vypsaní slovem, tedy: contra, proti, až; podle daného smyslu a potřeby: Praha versus Brno. Častý je tento případ v rejstřících, zde tedy: 37 a: 45, 62-64.

Snad tato složitá, dlouhá a těžkopádná exkurze nebyla zcela bezvýznamná. Ukazuje jednak, že interpunkce a jevy jí blízké jsou v tiskárenství skutečně problém, ale také zbytečnou snahu po "zvědečtění" a jednoznačném "znormalizování" věcí, kterou mohou klidně zůstat rozrůzněné. V tomto smyslu jsou Pravidla daleko volnějši, a snad, můžeme říci, i rozumnější.

x - x

Již jsme několikrát opakovali, že Pravidla prostě probírají znaménko po znaménku a někdy jen taxativně vypočítávají jeho použití.

Protože lze předpokládat u čtenáře našeho pojednání dobré povědomí o interpunkci, budeme ve výčtu vlastních pravidel, která Pravidla uvádějí, co nejstručnějši, a vlastně se omezíme jen na některé poznámky a komentáře. Probrána je nejprve:

TEČKA. A to tečka za větou, i za nadpisem, zkratkami, číslicí.

Pravidla z r. 1847 ještě uvádějí "tečka/puntík/. Gebauerova Pravidla /citujeme vesměs vydání z r. 1913/ uvádějí:

"Tečka bývá po t i t u l e c h knih a časopisů, po n á p i s e c h a ve složitých n a d p i s e c h " /§ 59, s. XXXVI/. Je zde tedy ona liberálnost daná tvarem "bývá" i ono moderní nedělání teček za nadpisy apod. povoleno.

ČÁRKA.

Čárce je věnována nejdelší kapitola, a zde chtě nechtě i Pravidla berou na pomoc syntax.

Do důsledků se o syntaktickou interpunkci snaží např. Čech-Kanka, Pišme správně česky, SPN, Praha 1959. Interpunkce se zde dělí na "interpunkci odůvodněnou větou stavbou" a "interpunkci odůvodněnou jinak..." Čárka je pak probírána za pomoci grafů větného rozboru.

Pravidla 1847 ještě říkají: "čárka /komma/".

Sbírký diktátů se z interpunkce zdaleka nejvíc věnují čárce. My jsme prostudovali sbírku Michálková-Pallas, Diktáty a pravopisná cvičení, SPN, Praha 1979. Interpunkci se zde věnuje ze 188 stran celkem 33, což se nám zdá přijatelné, z těchto 33 stran je 9 věnováno všem znaménkům dohromady /jsou to: tečka, dvojtečka, pomlčka, několik teček, uvozovky, otazník, vykřičník/, čárce pak 24 strany.

Pravidla nejprve obecně stanoví, že se čárka píše mezi výrazy souřadnými, mezi větou vedlejší a hlavní a čárkami se vydělují vsuvky. Potom, se snahou o maximální jednoduchost, probírají konkrétní případy ve třech podkapitolách: Čárka ve větě jednoduché, Čárka v souvětí, Vsuvky.

V kapitole o čárce ve větě jednoduché jsou určité problémy s rozlišením přívlasků souřadných a postupně rozvitých /slouhé černé vlasy x dlouhé, černé vlasy, což se rovná dlouhé a černé vlasy/, s oddělováním citoslovcí a jednovětných vsuvek, infinitivy, infinitivními vazbami a s infinitivními větami. Protože však Pravidla zde nechávají rozhodnutí na cítění píšícího, jsou tyto rozpaky často zbytečné a často způsobené jednostranným chápáním toho, kdo má "mocenské postavení", ať je to učitel nebo redaktor či korektor.

Hlavní objektivní problém je rozlišení volného přístavku od přístavku těsného. Zvláště proto, že zde jde o případ, kdy čárka skutečně mění nebo může měnit smysl.

Už v předchozí kapitole jsme citovali Hallerův příklad: "Úředníci zasloužili o rozvoj podniku byli vyznamenáni" na rozdíl od "Úředníci, zasloužili o rozvoj podniku, byli vyznamenáni", který se v moderní době proměnil ve větu ideově závažnější: "Všichni družstevníci zasloužili o rozvoj družstva byli vyznamenáni" a "Všichni družstevníci, zasloužili o rozvoj družstva, byli vyznamenáni". /V prvním případě byli vyznamenáni právě ti, kdož se zasloužili, jenom oni; ve druhém případě byli vyznamenáni všichni, a všichni se zasloužili./ Zdánlivě jde o vymyšlenost, ale příklady uvedené v citované sbírce diktátů na s. 198 ukazují, že jde o jev přirozený: "Knihu právě rozečtenou mám ráda stále při ruce." "Někdy se pořizují otisky díla zhotovené na ručním papíře a zvláště číslované." Část výpravy ubytovaná v hotelu Praha odjíždí zítra na Slovensko /dodejme: a část ubytovaná v hotelu Družba na Moravu/. "Někdy lze těsný přístavek nahradit stručnějším výrazem: "Kvalifikovaná dělníci pracující v ocelárnách budou vybráni do odborných kursů." Lze říci: Kvalifikovaní ocelárenští dělníci...

Mohli bychom však zatížit tuto práci celou řadou dokladů, že pisatelé všech úrovní toto pravidlo nedodržují. Bečka z toho propadá určitému pesimismu: "...autoři oddělují přívlastek postavený za jménem..., aniž přesně dbají rozdílu mezi přívlastkem těsným a volným... Je-li důležité rozdíl vytknout, volí raději jinou stavbu věty, která rozdíl vyznačí spolehlivěji. Např. Ti ze zaměstnanců, kteří byli vyznamenáni..." /l.c. s. 87/.

Ještě uveďme, že dříve se spíše rozlišoval postpozitivní přívlastek za řídicím substantivem podle toho, zda je toto substantivum samo rozvito nebo není adjektivem shodným. Haller /Druhé hovory, s. 97/ ještě uvádí: "cesta zarostlá trním" na rozdíl od "nesnadná cesta, zarostlá trním". Četli jsme novinářský nadpis "Výsledky neodpovídající vynaloženému úsilí" /RP 14.3.1979/. Co však v případě "Neuspokojivé výsledky neodpovídající vynaloženému úsilí"? S čárkou nebo bez?

Dovolujeme si říci, že pravidlo o těsném a volném přívlastku je příliš složité, a proto nevyhovuje.

Druhé dvě kapitoly neskýtají žádný tak složitý případ, jako je tento. Hovořili jsme již o psaní čárek za větou vedlejší, i o ubývání čárek při hromadění spojek, ale totéž nastává např. při setkání spojky s příslovcem typu *teprve, jen, právě, hned* apod.: "Dejte se do psaní, *teprve* když jste si věc dobře promyslili." Ale ani v tom by neměl být problém, poněvadž při zdůraznění je možné příslovce vyčlenit. Stejně tak liberální jsou Pravidla při vydělování krátkých vsuvek, jako "prosím", "tuším" apod., které je podle citění písíciho možno psát v čárkách nebo bez nich. Skleslé vsuvky, jako *ovšem, takřka, prý*, se dnes bez chybování píšou bez čárek.

STŘEDNÍK, OTAZNÍK, VYKŘIČNÍK. Tato pravidla jsou velmi jednoduchá, protože je to vždy pisatel, kdo určuje použití těchto znamének, s výjimkou evidentních vět tázacích, rozkazovacích a psacích, kde je otazník nebo vykřičník nutný.

Pravidla z roku 1847 říkají pěkně "středník /čárka s puntíkem/", "Znaménko otázky", "znaménko podivení". Středník doporučují v složitých souvětích s nápovědí a dopovědí, ke kterým se dostaneme vzápětí u dvojtečky.

Pravidla i všechny příručky se shodují v tom, že za nepřímou otázkou se otazník nedělá. Pravidla zde znají jedinou výjimku, jde-li o zdůraznění tázacího charakteru, a mluví pak o otázce "polopřímé" /§ 224/. Dodejme, že první čárku v těchto případech by bylo možno nahradit dvojtečkou. Pravidla uvádějí tento příklad: "Položme si napřed otázku /zde by mohla dobře být :/, kdy u nás vlastně začíná poezie, kterou bychom mohli nazvat socialistickou?" K této problematice se vrátíme v kapitole srovnávací.

Další čtyři znaménka /dvojtečka, uvozovky, pomlčka a tři tečky/ jsou pro naše téma důležitá.

DVOJTEČKA se v české interpunkci vyskytuje před přímou řečí, výčtem, citátem a rubrikovým údajem. Celkem jako vedlejší příklad je uvedeno, že lze dvojtečku užít ve

významu výrazů "totiž", "tj.", "a to", "neboť" apod. O předvětí a závětí se hovoří v Pravidlech jen v poznámce. Tyto dvojtečky se nejčastěji vyskytují ve slohu odborném, archaickém apod.

Dvojtečka ve skladebném a lexikálním užití byla snad dříve častější. Pravidla z r. 1847 říkají: "Jsou-li dvě věty tak ouzce s sebou spojeny, že, má-li být smysl plný, první větu uslyšev, hned také druhou očekávám, tu slove první věta n á p o v ě d , druhá d o p o v ě d " /s. 3/. V těchto případech se píše středník nebo dvojtečka. Dvojtečka se doporučuje, kde obě části /nápověď i dopověď/ "z více článků sestávají" /s. 56/. Příkladů velmi složitých je uvedeno několik, třeba: "Jako jest mezi těly nebeskými slunce nejkrásnější; jako jest mezi kovy drahými zlato nejvzácnější: tak jest mezi ctnostmi křesťanskými láska nej přednější a nejmocnější." Gebauer mluví už o předvětí a závětí a dvojtečku doporučuje ve složitě periodě. Příklad, který uvádí, je perioda na pět řádek /s. XLI/.

Velká většina současných příruček tuto dvojtečku vůbec nezná, výjimečně, např. Čech-Kaňka, l. c. s. 102, ji uvádí jako věc zcela okrajovou v poznámce.

Přesto nejde o jev zcela mrtvý. Šalda například užívá těchto dvojteček velmi často: "Ovšem: veliké básnické dílo přežívá fyzický život svého tvůrce..." "Hodnota básnického díla není konstanta: každé příští generaci, pokud má o ně zájem, jeví se jiným." "Pochopil jsem znova, a z jiné stránky, bolestnou pravdu, že básníka z n á jen generace, která ho p r o ž i l a , která se jím inspirovala k životu: milovala a nenáviděla, jak on ji učil milovat a nenávidět." /Všechny tři citáty Duše a dílo, Melantrich, Praha 1937, s. 175./ V téže knize ve studii Některé problémy sovovské má na 24 stranách 55 dvojteček. Téměř tři na stránce. Např. u Karla Čapka se nám nepodařilo ani v jeho úvahách nalézt byt jedinou dvojtečku tohoto typu. Podle zjištění M. Sedláčka užívá v b e l e t r i i hojně a velmi osobitě dvojteček František Hrubín: "Vypjal se na krátkých nohou a ztuhl: oči zase píchají a z vousů jde mráz." /S. 62/ "Ale babička už je čtrnáct dní pochovaná: nenapsali jsme mu, že umřela, báli jsme se, že zběhne, měl ji tolik rád." /S. 71/ "Pak se očím vyjasnilo: krajina před námi je mému pohledu nová." /S. 94/ - Všechny citáty F. Hrubín: U stolu. SNKLHU, Praha 1958.

Zůstává neoddiskutovatelné, že dvojtečka jiná než uvozovací a výčtová je zvláštní prostředek individuálního slohu, skutečně a v plném významu toho slova autorského stylu. Naprostá nivelizace tohoto prostředku a setření jeho mimořádnosti v překladech není ničím zdůvodnitelné. Tímto problémem se podrobněji zabýváme v dalších kapitolách mimo rámec této stati.

UVOZOVKY mají velmi obdobnou problematiku. Běžné jsou uvozovky v přímé řeči a u citátů. Podle Pravidel se do uvozovek dávají někdý přesné názvy knih, skladeb apod., slova přenesená, ironická, specifická a ta, jež hodláme zdůraznit. Hlavní důvod pro toto mimořádné užití uvozovek je projasnit smysl daného místa, vyhnout se nedorozumění.

Pravidla z r. 1847 už znají slovo uvozovka, užívají též termínu znaménko uvozovací a znaménko dokládací. Gebauer má už pravidla zcela dnešní, žádá uvozovky mimo přímou řeč a citáty jen "žádá-li toho zřetelnost" /s. XLIII/, jde-li o ironii či "vytknutí".

Zcela upadlo v zapomenutí rozlišování dvojích uvozovek. Pravidla 1847: "Má-li se řeč dvou mluvících osob rozeznati, znamenáme slova jednoho dvěma, druhého pak jednou nebo čtyřmi čárkami." /S. 59/ Gebauer: "Uvádí-li se přímá řeč v jiné přímé řeči, označuje se jedna z nich uvozovkami „ „", druhá» « nebo , , . Např.: Řečník pravil: "Heslem Palackého byla slova: „Svoji k svému, a vždy dle pravdy". Toto pravidlo, platné dodnes a užívané v tiskárnách, považujeme za jedno z mála velmi důležitých, protože umožňuje přehlednost vět, odstavce, pasáže. Bohužel, jak uvidíme, velmi rychle ustupuje.

Jestliže užití dvojích uvozovek ustpuje, šíří se naopak užívání pomlky místo uvozovek. Bečka /s. 95/ se domnívá, že jde o vliv Západu. Situace je složitější, jde často o mechanickou nápodobu ruštiny.

V české literatuře máme ovšem autory, kteří užívají uvozovek nadměrně. Je to například Jan Mukařovský: Teprve vzájemná souvztažnost dodává jednotlivým pojmům "smysl"... /15/

...naproti tomu je zobrazený předmět netoliko "obsahem"... , ale i "formou"... /17/

Krajní mezí a zároveň ideálem jazyka logiky jsou "absolutní" znaky, v nichž by význam daný vztahem k

reálné skutečnosti zcela ustoupil "smyslu", čerpanému z logického kontextu /"jazyk" matematických formulí/; jde-li však o vztah k realitě /věty "syntetické" podle odborné terminologie logiky/, pak je tento vztah kontrolován co do pravdivosti /"validita" a "kontravaldita" syntetického soudu podle terminologie logické/. /S. 82-83/ Je to věta velice dlouhá, je v ní šestero uvozovek - různého druhu. A mimochodem v tomto případě dosti vážný nedostatek vznikající nadbytečnou čárkou, má být: smyslu čerpanému z logického kontextu. Všechny příklady z Kapitol z české poetiky.

Možná že užívání dvojteček u Šaldy a uvozovek u Mukařovského není tak zcela náhodné. Šalda věci pojmenovával, vytýkal, ukazoval na ně. Mukařovský ozvláštňoval, chtěl věci vidět z jiného, nečekaného úhlu.

POMLČKA. Toto znaménko je už zcela dáno na výběr písíciému. Není v češtině jediný případ, kdy by pomlka byla p ř e d e p s á n a . /Pokud ovšem pomíjíme tiskárenské normy!/ Ve větě pomlčka jediná v ž d y odpovídá frázování věty, pauze. Je vždy nahraditelná tečkou, čárkou, středníkem, třemi tečkami. Pomlčku tedy můžeme užít celkem ve třech případech, které jsou pak Pravidly specifikovány a ještě hlouběji rozrůzněny. Za vynechané slovo nebo slova, na naznačení jakékoliv pauzy v textu mluveném, a konečně místo závorek nebo dvou čárek lze pomlkami ohraničit vsuvku. Za zvláštní případ bychom mohli uvést i zdůraznění tečky, například mezi dvěma větami, když po tečce následuje ještě pomlčka.

Pravidla z r. 1847 nazývají pomlčku "rozejímka", další dvě vydání ji nazývají "znaménkem pomlčení". "Rozejímka" se užívá, "chceme-li dáti čteněři znamení a čas k rozmyšlení nebo chceme-li jej překvapiti". A taktéž znají už tato Pravidla užití pomlčky místo slov vynechaných a místo závorek /vše s. 59/.

TŘI TEČKY. Je to znaménko častější a důležitější, než se zdá. Znamenají přerušeni nejroznějšího druhu, nedokončení, přerývání, vzrušení. Nedokončují-li větu,

jsou nahraditelné pomlčkou, znamenají-li vzrušení, jsou nahraditelné spojovníkem. Tři tečky jako vynechání části citátu probereme vzápětí.

Většina příruček tři tečky jako samostatné znaménko ani neuvádí. Je to dáno volností jejich užití, ale snad i tím, že název "tři tečky" zní strašně neterminologicky. Všechny termíny byly utvořeny dříve nebo později uměle, co brání tomu, aby i zde byl zaveden nějaký vhodný jednoslovný termín, se kterým by se dalo dobře zacházet? Jen namátkou uvádíme: tečkovnice, tečkování, trojbodí, trojbodník, přerušovník.

Bečka /l.c., s. 96/ uvádí krásný příklad vzrušené a přerušované řeči z Čapkova Krakatitu, kde se střídají tři tečky, pomlčky a spojovníky:

"Tam," namáhal se mluvit Prokop a ukazoval někam hlavou. "U... u Hybšmonky." Náhle se pokoušel vstát. "Já tam nechci! Nechodte tam! Tam je -- tam je.--"

"Co?"

"Krakatit," zašeptal Prokop.

"Co je to?"

"Nic. Neřeknu. Tam nikdo nesmí. Nebo -- nebo--"

"CO?"

"Efft, bum!" udělal Prokop a hodil rukou do výše.

"Krakatoc. Kra-ka-tau. Sopka. Vu-vulkán, víte? Mně to... natrhlo palec. Já nevím, co..." Prokop se zarazil a pomalu dodal: "To je ti strašná věc, člověče."

Třemi tečkami se také naznačuje vynechávka v citátu.

Zde ovšem vznikají těžkosti, jak rozlišit v citátu tři tečky, které učinil sám autor, a tři tečky, které přidává ten, kdo cituje, na znamení, že citát není úplný. V literárněvědných a historických pracích se v těchto případech užívají tři tečky v závorce, v hranaté závorce [...]. "Třemi tečkami nebo řadou teček v hranatých závorkách se vyznačují vynechávky..." se doporučuje v brožuře Pravidla pro vydávání novodobých historických pramenů, Academia, Praha 1978, s. 60. Je to ovšem znaménko velmi těžkopádné a třeba do esejistických textů se zrovna nehodí. A tak těžkosti trvají.

Jestli někdy by bylo třeba sevřít interpunkční pravidla, pak je to v tomto bodě. Podle našeho názoru

dochází zde k nepřesnostem dost často. Snad by bylo možno využít tři a čtyř teček, také by snad bylo možné dělat rozdíl mezi třemi tečkami hned za slovem a třemi tečkami s mezerami, není-li tento rozdíl příliš minuciózní. /Asi v tom smyslu, jak tiskařské normy dělají rozdíl mezi pomlčkou s mezerou a bez mezer./ Tedy: "Já nevím, co..." A proti tomu:

"Shoda se uplatňuje tehdy, je-li mluvnický rod ... jednoznačný." To by ovšem vyžadovalo revizi pravidla, že po třech tečkách se dělají všechna znaménka s výjimkou tečky. "Často se obě slova rozlišují jen v pravopise" Takováto citace by pak byla možná.

V poslední době se mezi žurnalisty rozmáhá každý citát začínat a ukončovat třemi tečkami. Je k tomu třeba určité vyšší debility, která nechápe, že podstata citátu je v tom, že není a nemůže být nikdy úplný. To je obsaženo v samém pojmu citát. Směšně přímo působí, jsou-li citáty jinak upraveny graficky, čímž je naznačeno, že jde o citát, ten je uvozen uvozovkami, a pak ještě začat třemi tečkami. Takže čtenář je třikrát upozorněn na to, že dorazil k citátu, a samozřejmě že tato nadměra informací se mění ve svůj opak, je matoucí.

ZÁVORKY jsou předposledním znaménkem, které je nám probrat. Závorky vesměs oddělují dodatečně vloženou část od vlastní promluvy, řeči, oddělují vsuvky od vlastní věty. Mluví se zde o vedlejší promluvní linii.⁶ Tato vedlejší promluvní linie musí být vždy nějak graficky označena, je-li označena třeba jiným typem písma, není třeba již závorek užít. /Je to totéž, jako v citátu, je-li vyznačen graficky, není již třeba užít uvozovek, tím méně tří teček./ Setká-li se několik závorek, je nutno je odlišit, máme závorky kulaté, rovné, hrenaté, lomené, špičaté apod. Je to opět totéž, jak je třeba odlišovat setkání dvojích uvozovek.

Už Gebauer podotýká, že závorky je možno zaměnit pomlčkami. My dodáváme, někdy též čárkami, někdy citací, a někdy, viz několik řádků výše, grafickou úpravou.

V některých případech je užití závorek "normováno" zvy-

kem. Již jsme narazili na to, že editorovy emendace, doplňky a vsuvky jsou v literárněvědných pracích a v historických přetiscích pramenů dávány do hranatých závorek /což se týká i tří teček/. V jazykových učebnicích se v hranatých závorkách udává výslovnost. Citace autora nebo pramenů se udává v literárněvědných pracích v závorkách kulatých. Matematika má velmi složitá a dost přesná pravidla o užívání závorek.

APOSTROF, či česky odsuvník, je poslední znaménko, které nám zbývá. Jeho užívání rychle ustpuje, takže se možná brzo bude užívat jen v cizích slovech, ve jménech jako D'Alambert, D'Artagnan apod.

x -x

Nechceme říci, že jsme českou interpunkci probrali vyčerpávajícím způsobem. Jen namátkou témata, jichž jsme se ani nedotkli: interpunkce v nápisech, nadpisech, adresách, v odborných textech, vědecké názvosloví a interpunkce, jen jedinou větou jsme se dotkli oslabené interpunkce básnické, zcela jsme vynechali rozsáhlou kapitolu "setkání různých interpunkčních znamének", atd. Také se nám asi nezdařilo dát našim výkladům dostatečnou soustavnost, nicméně se domníváme, že to, co je třeba pro srovnání s interpunkcí ruskou, jsme v míře dostatečné uvedli.

Zjistili jsme, že česká interpunkce není příliš závazná, že je dosti volná, fakultativní, relativní. Dává to velké možnosti pišícímu i v interpunkci volit podle svých potřeb a představ. Mohli bychom doložit, ale nebylo to naším úkolem, že i tak se zdají pravidla české interpunkce některým pišícím příliš složitá, na druhé straně volání po jednoznačné normě je u některých typů uživatelů jazyka také značné. Odráží se to v normách tiskařských, lze o tom vyklá-

dat celé historky. Spoluautor této práce připojuje ze svých bohatých redakčních zkušeností toto: propaguje se, aby se za poznámkami pod čarou nebo umístěnými vzadu nedělala tečka. Podobně se dnes nedělá tečka v nadpiscích pod obrázky. Myslícímu člověku je jasné, že jde o takové případy, kdy je pod čarou či pod obrázkem uvedeno jedno slovo nebo jednočlenná věta apod., typu: francouzské slovo; pohled z věže; podle zahraničního tisku apod. Ale ne jeden pisatel, překladatel, "poznámkář", redaktor, korektor to vzal okamžitě za normu, a tak se často setkáváme s celými větami, ba souvětími, odstavci sestávajícími z několika vět, s malými články, jež nalézáme jako poznámky nebo pod ilustracemi v časopisech, a příslušný redaktor, korektor vytrvale škrtá tečku za poslední větou. Nemyslivosť je také lidská vlastnost...

Norma českého pravopisného úzu je obsažena v Pravidlech, kterých jsme se při svém výkladu drželi. Ale i tato norma je různá, až na nepatrné výjimky je cele "znormovaná" tečka, rovněž čárka je do značné míry dána normou, ale už zde je volnost značná. Vykřičník, otazník, uvozovky, dvojtečka jsou normovány jen ve specifických případech, ostatní záleží na pisateli. Užití závorek a pomlček je značně subjektivní. Uvidíme, že hlavně těmito faktory se česká interpunkce liší od ruské.

x - x

Právě ruské interpunkci bude v plném znění naší práce věnována další kapitola. Následuje, jak jsme řekli již z počátku, srovnání obou interpunkcí nejprve v plánu teoretickém, potom na základě vlastní excerptce.

Závěr upozorňuje, kde klade ruská interpunkce českému překladateli nástrahy. Stručně jsme to shrnuli u úvodní kapitoly zveřejněné v Oběžníku, zopakujeme to i tentokrát.

Tečka: Ruština nepíše tečku za číslovkou řadovou /české VII. stol/, jinsk rozdílů není.

Čárka: Velmi mnoho rozdílů. Ruština píše čárku i při polysyndetickém spojení větných členů /otěc, i mat', i syn.../, čeština nikoliv.

V ruštině se píše před přirovnávací spojkou čárka, v češtině nikoliv /jako/.

Ruština celkem nerozeznává postupně rozvíjené příslovecné určení, proto mezi dvěma příslovečnými určeními je vždy čárka. Z toho vlastně plyne, že ruština dělá čárku i v údajích doplňujících datum /Praga, 10go ..., česky: V Praze 22. ledna .../.

Ruština nemá na rozdíl od češtiny pravidlo o těsném a volném přívlastku. Zato ruština neodděluje těsné přechodníky, ale odděluje přechodníky volné-a to bez rozdílu, zda jsou či nejsou rozvité.

Ruština odděluje příslovečná určení a doplňky na počátku věty.

Citoslovce a ustálené vsuvky, i jednoslovné, odděluje ruština důsledně čárkou.

V souřadných souvětích dělá ruština čárku před "i", "da" apod.

Středník: Základní pravidla jsou stejná, avšak ruština odděluje dvě souřadné věty středníkem, například jsou-li uvozeny spojkou když.

Otazník: Ruština píše důsledně otazník za souvětím, kde hlavní věta není tázací, vedlejší však ano. V češtině je to případ zcela výjimečný.

Vykřičník: Asi jediné znaménko snad zcela bez rozdílu /kromě frekvence?/.

Dvojtečka: Značné rozdíly. Ruština má zřetelnou tendenci před každým výčtem udělat dvojtečku a složitá pravidla, jaká interpunkce následuje na konci výčtu. V ruštině je zcela běžné spojování předvětí a závětí dvojtečkou, psát dvojtečku místo spojky neboť, a to... takováto dvojtečka je v češtině vysoce příznaková, uvádí něco ozvláštňeného, mimořádného.

Uvozovky: Zde je asi rozdílů nejvíc. V ruštině jsou uvozovky nepoměrně častější než v češtině. Například v odborných textech se dávají do uvozovek slova, která přesně, ne však terminologicky, pojmenovávají jev /nazval jsem je "uvozovky pojmenovávací"/. Všechna slova, od kterých se chce autor jakkoliv distancovat. Citáty, i když nejsou doslovné. Velmi složité je používání pomlček místo uvozovek v přímé řeči. Toto užití je přesně určené komplikovanými pravidly. Překladatelé se zde často dopouštějí "hrubé chyby", když tyto pomlčky převádějí do češtiny rovněž pomlčkami v domnění, že jde o "modernizaci", jako je tomu např. ve franštině. V ruštině se všechny vnitřní monology, čtení dopisů, uvádění dokumentů apod. i v beletrii vždy uvozuje uvozovkami.

Pomlčka: Rozdíly jsou značné. Ruština užívá pomlčky mezi podmětem a přísudkem místo sponového slovesa. Užití této pomlčky je v ruštině velmi nuancováno. Ruština užívá pomlčky mezi comparatum a comparandum. Čeština nemá v mezích interpunkce žádný vhodný ekvivalent. Při vloženém výčtu má ruština přesné pravidlo, dvojtečka před výčtem, pomlčka za výčtem. Tento způsob čeština vůbec nezná.

Tři tečky: Ruština jich užívá i uvnitř slova, třeba k označení koktání, v češtině je třeba užít divisu. Ruština smí "ukončit" neukončenou větu /aposiopesis/ jen třemi tečkami. Čeština může volit mezi pomlčkou a třemi tečkami. Setká-li se otazník nebo vykřičník se třemi tečkami, píše Rusové nejprve vykřičník /otazník/, za ním pak tečky dvě. Čeština píše tři /nebo dvě/ tečky před vykřičník /otazník/.

Závorky: Nejsou rozdíly.

x - x

I když jsme se stále bránili přílišnému "zvědečtění" otázek interpunkce, skýtá interpunkce ne jeden námět k přemýšlení i ne jednu zajímavost.

¹ V Hovorech o českém jazyce /údaje viz na závěr celé práce mimo rámec této stati, v závěrečné bibliografii/ je už v prvním souboru Hallerova stať Rozdělovací znaménka, v druhém souboru O přístavku od téhož autora, Jazykový koutek Československého rozhlasu, první výběr, podává poučení o čárce před spojkami a u přívlastku, třetí výběr má celý oddíl věnovaný interpunkci, atd.

² V. Šmilauer: Co se změnilo za padesát let v českém pravopise. Časopis pro moderní filologii XXII, 1936, č. 2,3 a 4, s. 120 ad., 225 ad., 332 ad.

³ Termín "tiré", popřípadě "tíret", je u nás velmi řídký.

⁴ K. Čapek: Válka s Mloky. Praha, Borový 136, s. 226.

- 5 J. V. Bečka však uvádí: "Rozlišujeme též:
10.35 deset hodin třicet pět minut /píše se tečka/,
10,35 deset celých třicet pět setin /píše se desetinná
čárka/."
- Viz: J. V. Bečka: Jak psát dobře a správně. Praha, Novinář 1974, s. 78.
- 6 B. Rulíková: Vedlejší promluvní linie. Naše řeč, 54, 1971, č. 2, s. 69 ad.